

Sygn. akt IV CSK 781/15

POSTANOWIENIE

Dnia 16 września 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie

przy uczestnictwie M. N. i A. N.

o wpis,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 16 września 2016 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w B.

z dnia 29 czerwca 2015 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w B., pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 8 października 2014 r. referendarz Sądu Rejonowego w B. oddalił wniosek Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o dokonanie w dziale IV księgi wieczystej Kw nr [...], prowadzonej dla nieruchomości gruntowej położonej w K., oddanej w użytkowanie wieczyste M. N. i A. N. do wspólności majątkowej oraz dla nieruchomości budynkowej stanowiącej współwłasność użytkowników wieczystych, wpisu hipoteki przymusowej w kwocie 78.361,92 zł na rzecz wnioskodawcy tytułem zabezpieczenia wierzytelności obejmujących zaległe składki, za oznaczone okresy wskazane we wniosku, wraz z odsetkami za zwłokę. Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 23 grudnia 2014 r., po rozpoznaniu skargi wnioskodawcy oddalił wniosek. Sąd Okręgowy w B. postanowieniem z dnia 29 czerwca 2015 r. oddalił apelację wnioskodawcy.

Sąd drugiej instancji podzielił podstawę faktyczną i prawną zaskarżonego rozstrzygnięcia. Ustalił, że wnioskodawca wnosił o dokonanie wpisu na podstawie dwóch decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (1) z dnia 7 maja 2014 r., adresowanej do M. N. stwierdzającej, że jest on dłużnikiem wnioskodawcy, wskazującej kwotę 231.860,53 zł jako stan zadłużenia z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy oraz Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za oznaczone okresy z odsetkami za zwłokę oraz (2) z dnia 17 czerwca 2014 r., adresowanej do A. N. stwierdzającej, że M. N. jest dłużnikiem wnioskodawcy, wskazującej kwotę 287.876,89 zł jako stan zadłużenia z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne oraz Fundusz Pracy z odsetkami za zwłokę. Decyzje doręczono obojgu małżonkom, z tym że A. N. poprzez doręczenie zastępcze. Zdaniem Sądu, zgodnie z art. 27c ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, prowadzenie egzekucji administracyjnej z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka wymaga wystawienia administracyjnego tytułu wykonawczego przeciwko zobowiązanemu i jego małżonkowi. Pogląd ten wywiódł z powołanego przepisu wiążąc go z regulacją art. 1a pkt 20, art. 26 i art. 29 § 1 ordynacji podatkowej. Wskazał, że art. 31 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych

w związku z art. 29 § 1 ordynacji podatkowej, ustanawiające odpowiedzialność zobowiązanego także majątkiem wspólnym, mają charakter materialno-prawny. Realizacji tego obowiązku służy art. 27c ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, który określa sposób włączenia do niego małżonka nie będącego zobowiązanym. Sąd uznał, że w obecnym stanie prawnym hipoteka przymusowa może zostać wpisana tylko na podstawie dokumentu, wystawionego przeciwko wszystkim osobom ujawnionym w księdze wieczystej jako właściciele nieruchomości, przy czym wymóg ten odnosi się również do nie ostatecznej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, określającej wysokość zobowiązania dłużnika z tytułu składek. Podkreślił, że w myśl art. 107 § 1 k.p.a. każda decyzja powinna zawierać rozstrzygnięcie oraz uzasadnienie faktyczne i prawne. Stwierdził, że skoro decyzja adresowana do A. N. nie zawiera „w sentencji odniesienia do jej odpowiedzialności”, wskazując tylko w uzasadnieniu na jej odpowiedzialność materialno-prawną jako małżonki zobowiązanego, to nie została wydana w stosunku do uczestniczki postępowania. Małżonkowi, którego prawa zostają dotknięte postępowaniem egzekucyjnym należy zapewnić warunki ochrony interesów w postępowaniu zmierzającym do uzyskania administracyjnego tytułu wykonawczego. Konsekwentnie przyjął, że treść dokumentów załączonych do wniosku i treść księgi wieczystej nie pozwalają na dokonanie wpisu zgodnie z wnioskiem (art. 626⁸ § 2 k.p.c.).

Wnioskodawca złożył skargę kasacyjną od postanowienia Sądu drugiej instancji w całości, wnosząc o jej uchylenie i przekazanie sprawy temu sądowi do ponownego rozpoznania. Skarga, oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), zarzuca uchybienie:

- art. 110 pkt 3 u.k.w.h. poprzez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że decyzja ustalająca wysokość zadłużenia nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej zabezpieczającej zapłatę na nieruchomości stanowiącej przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej w braku tytułu wystawionego przeciwko obojgu małżonkom;
- art. 26 ust. 3, ust. 3a pkt 2, ust. 3c i ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych poprzez błędną wykładnię, polegającą na

przyjęciu, że dokumenty dołączone do wniosku o wpis hipoteki przymusowej nie mogą skutkować jego uwzględnieniem;

- art. 27c ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji w zw. z art. 29 § 1 ordynacji podatkowej i art. 31 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych poprzez niewłaściwe zastosowanie, polegające na uznaniu, że dla uzyskania wpisu hipoteki przymusowej, zabezpieczającej zapłatę zaległych składek na nieruchomości stanowiącej przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej, jest niezbędne uzyskanie przez wierzyciela administracyjnego tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom;
- art. 107 § 1, art. 28 i art. 40 § 1 k.p.a. w zw. z art. 123 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 29 § 1 Ordynacji podatkowej poprzez błędną wykładnię, polegającą na uznaniu, że dołączona do wniosku o wpis hipoteki decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 17 czerwca 2014 r., skierowana do uczestniczki A. N. powinna rozstrzygać w sentencji o odpowiedzialności uczestniczki.

Sąd Najwyższy zważył:

Zgodnie z art. 110 pkt 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2016, poz. 790 ze zm.) - dalej jako: u.k.w.h., który w relewantnym zakresie nie uległ zmianie, hipotekę przymusową można uzyskać także na podstawie decyzji administracyjnej, o ile przepisy szczególne tak stanowią, chociażby decyzja nie była ostateczna. W myśl art. 26 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2016, poz. 963 ze zm.) - dalej jako u.s.u.s., który w relewantnym zakresie także nie uległ zmianie, wystawione przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych dokumenty stwierdzające istnienie należności z tytułu składek oraz jej wysokość są podstawą wpisu hipoteki do księgi wieczystej nieruchomości stanowiącej własność zobowiązanego. Zakładowi przysługuje, dla zabezpieczenia należności z tytułu składek, hipoteka przymusowa na wszystkich nieruchomościach dłużnika. Podstawą ustanowienia hipoteki przymusowej jest doręczona decyzja o określeniu wysokości należności z tytułu składek, o odpowiedzialności osoby trzeciej (ust. 3). Przedmiotem hipoteki przymusowej może być nieruchomość stanowiąca przedmiot współwłasności łącznej

dłużnika i jego małżonka (ust. 3a), użytkowanie wieczyste wraz z budynkami i urządzeniami na użytkowanym gruncie stanowiący własność użytkownika wieczystego lub udział w tym prawie (ust. 3b pkt 1). Mimo pominięcia w ust. 3b pkt 1 praw współużytkowania wieczystego i współwłasności stanowiących składniki majątku wspólnego dopuszczalność obciążenia ich hipoteką nie budzi wątpliwości. Do hipoteki przymusowej określonej w ust. 3a i 3b stosuje się odpowiednio przepisy o hipotece na nieruchomości (ust. 3c), a do hipoteki, o której mowa w ust. 3-3c, z uwzględnieniem ust. 5, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja podatkowa, dotyczące hipoteki przymusowej (ust. 4). Do składek na Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i Fundusz Emerytur Pomostowych oraz na ubezpieczenie zdrowotne w zakresie m.in. ich poboru, egzekucji, dokonywania zabezpieczeń na wszystkich nieruchomościach, ruchomościach i prawach zbywalnych dłużnika, odpowiedzialności osób trzecich stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące składek na ubezpieczenia społeczne (art. 32). Do należności z tytułu składek odpowiednio stosuje się oznaczone przepisy ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (dalej jako: o.p.), w tym art. 26 i art. 29 § 1 i 2, które stwierdzają, że podatnik odpowiada całym swoim majątkiem za wynikające ze zobowiązań podatkowych podatki, a w przypadku osób pozostających w związku małżeńskim odpowiedzialność, obejmuje majątek odrębny podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka.

Tak ukształtowane relacje między przepisami wskazanych ustaw, rodzaj odesłań oraz zmiany stanu prawnego legły u podstaw rozbieżności orzecznictwa dotyczących m.in. podstawy wpisu hipoteki mającej obciążać nieruchomość stanowiącą składnik majątku wspólnego w sytuacji, gdy zobowiązanym (dłużnikiem) jest jeden z małżonków. W szczególności dotyczyły one problemu doręczania decyzji o określeniu wysokości należności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, gdyż art. 26 ust. 3 u.s.u.s. wprowadzający wymóg doręczenia decyzji stanowiącej podstawę wpisu hipoteki przymusowej, nie wskazuje komu decyzja powinna być doręczona, czy tylko zobowiązanemu, czy także jego małżonkowi. Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04, (OSNC 2005, nr 3, poz. 43) dzieląc uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego

2004 r., III CZP 109/03 (Biul. SN 2004, nr 2, poz. 4) stwierdził, że ustanowienie hipoteki przymusowej zabezpieczającej należności składkowe Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na nieruchomości stanowiącej majątek wspólny zobowiązanego i jego małżonka na podstawie administracyjnego tytułu wykonawczego nie wymaga wystawienia go na oboje małżonków, bowiem na tym etapie postępowania nie zachodzi potrzeba udzielenia małżonkowi ochrony prawnej w postaci umożliwienia zakwestionowania decyzji przez jej doręczenie. Sytuację prawną małżonka określać miał brak jego osobistej odpowiedzialności, wynikającej z nieistnienia zobowiązania pomiędzy nim a ZUS, oraz *sui generis* rzeczowa odpowiedzialność aktualizująca się dopiero w postępowaniu egzekucyjnym. Przyjął, że podstawą wpisu hipoteki przymusowej kaucyjnej jest decyzja określająca zakres zobowiązania, która nie podlega doręczeniu w stosunku do małżonka. Odmienne stanowisko, wyrażono w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03 (OSNC 2004, nr 12, poz. 191), w myśl którego podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka nie może być administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi, podstawę tę może stanowić tytuł wystawiony na oboje małżonków. Podobnie w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2004 r., III CZP 121/03 (Biul. SN 2004, nr 2, poz. 6) przyjęto, że doręczona zobowiązanemu decyzja, ustalająca wysokość należności z tytułu składek nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej zobowiązanego i jego małżonka. Uzupełniono je wskazując, że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, doręczona dłużnikowi po zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece ustawą z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 131, poz. 1075), nie stanowi podstawy wpisu w księdze wieczystej hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2013 r., III CSK 69/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 93). Odwołano się przy tym do poglądu, że hipoteka przymusowa stanowi szczególny środek egzekucyjny w szerokim

znaczeniu, zmierza do ułatwienia przyszłego postępowania egzekucyjnego, zatem mimo że postępowanie o jej ustanowienie nie jest sposobem egzekucji powinno być traktowane jak postępowanie egzekucyjne. W postanowieniach z dnia 17 kwietnia 2013 r., I CSK 433/12 (OSNC-ZD 2014, nr 1, poz. 20), z dnia 24 października 2013 r. IV CSK 7/13 (nie publ.) Sąd Najwyższy stwierdził, że hipoteka przymusowa może być wpisana tylko na podstawie dokumentu, który jest wystawiony przeciwko wszystkim osobom wpisanym w księdze wieczystej jako właściciele nieruchomości, a dokumentem takim jest również nie ostateczna decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych określająca wysokość zobowiązania dłużnika z tytułu składek na ubezpieczenie zdrowotne.

Do kontrowersji tych odniósł się Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 10 października 2014 r., III CZP 28/14 (OSNC 2015, nr 2, poz. 14) stwierdzając, że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych ustalająca wysokość należności z tytułu składek może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka tylko wtedy, gdy została doręczona obojgu małżonkom. Wyjaśnił, że na skutek zniesienia podziału hipoteki przymusowej na kaucyjną i zwykłą zdezaktualizowały się argumenty uzasadniające rozstrzygnięcie podjęte w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04. Wskazał, że w postępowaniu przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych w zakresie doręczeń mają zastosowanie - na podstawie odesłania przewidzianego w art. 123 u.s.u.s. - przepisy art. 28 i 40 k.p.a., bowiem ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nie zawiera własnej regulacji i nie odsyła - co wynika z art. 31 u.s.u.s. - do stosowania art. 133 i 145 o.p. Również obecnie, w myśl art. 26 ust. 3 i ust. 3a pkt 2 u.s.u.s., doręczona decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, stanowi podstawę ustanowienia hipoteki przymusowej. Odmienna wykładnia prowadziłaby do pozbawienia znaczenia prawnego art. 26 ust. 3 i 3a pkt 2 u.s.u.s. Stanowisko wynikające z tej uchwały jest w pełni akceptowane w obecnej judykaturze (por. postanowienia z dnia 16 grudnia 2015 r., IV CSK 118/15, nie publ., IV CSK 119/15, nie publ., z dnia 14 stycznia 2016 r., IV CSK 154/15, nie publ., IV CSK 205/15, nie publ., z dnia 20 stycznia 2016 r., IV CSK 133/15, nie publ., z dnia

19 maja 2016 r., IV CSK 544/15, nie publ. oraz z dnia 7 września 2016 r., IV CSK 713/15, nie publ.). Przyjmuje się w szczególności, że zgodnie z art. 40 § 1 k.p.a., pisma doręcza się stronie, a według art. 28 k.p.a. stroną jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek. Stroną w rozumieniu tego przepisu jest także małżonek dłużnika, gdyż ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową stanowi ingerencję w jego prawa, która wiąże się przede wszystkim z odpowiedzialnością majątkiem wspólnym za zobowiązania dłużnika (art. 29 § 1 o.p. w zw. z art. 31 u.s.u.s.). Przewidziane w art. 23 ust. 3 u.s.u.s. wymaganie doręczenia decyzji stanowiącej podstawę wpisu hipoteki przymusowej, obejmuje zatem doręczenie jej także małżonkowi dłużnika. Podkreśla się, że hipoteka przymusowa jest środkiem zabezpieczenia wierzytelności, a postępowanie o jej ustanowienie ma charakter rozpoznawczy i nie może być traktowane jak postępowanie egzekucyjne.

Odnosząc się do kwestii doręczeń decyzji stanowiących podstawę wpisu w judykaturze przyjęto ponadto, że kognicja sądu wieczystoksięgowego obejmuje ustalenie, czy ich doręczenie nastąpiło w sposób prawidłowy, ale poza nią pozostaje badanie czy w zakresie doręczenia zastępczego adresat o nadejściu przesyłki wiedział i czy mógł ją odebrać (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2014 r., I CSK 289/13, OSNC 2015, nr 2, poz. 26).

Nieprawidłowe jest zatem stanowisko Sądu drugiej instancji, odwołujące się do art. 27c ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (jedn. tekst: Dz.U. z 2014 r., poz.1619 ze zm.). Przepis ten stwierdzający, że jeżeli egzekucja ma być prowadzona zarówno z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, jak i z ich majątków osobistych, tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków, nie ma zastosowania w odniesieniu do środków zabezpieczenia. Hipoteka przymusowa, której podstawę wpisu stanowi tytuł wymieniony w art. 110 pkt 3 u.k.w.h., zabezpieczają wierzytelności, których istnienie jedynie uprawdopodobniono w chwili wydania tych tytułów, a nie stwierdzono ich istnienia, jak ma to miejsce w odniesieniu do wierzytelności objętych tytułami wykonawczymi. Cel postanowienia zabezpieczającego, ograniczenie jego funkcji do ochrony

konkretnego, określonego procesowo, zobowiązania, uzależnienie od treści ostatecznych rozstrzygnięć zapadłych w sprawie, w której udzielono zabezpieczenia uzasadniają ściśle powiązanie hipoteki przymusowej z postanowieniem zabezpieczającym stanowiącym podstawę jej wpisu.

W tym stanie rzeczy brak podstawy normatywnej dla wymagania przedstawienia tytułu wykonawczego wystawionego przeciwko obojgu małżonkom albo decyzji stwierdzającej w sentencji odpowiedzialność współmałżonka osoby zobowiązanej. Niemniej podkreślić należy, że zakres kwotowy i przedmiotowy zobowiązania wskazanego w decyzji doręczonej małżonkowi wprawdzie nie musi być tożsamy, ale powinien pokrywać przynajmniej z częścią zobowiązania określonego w decyzji skierowanej przeciwko i doręczonej dłużnikowi. Zabezpieczona hipotecznie wierzytelność, wynikająca z określonego stosunku prawnego, musi być bowiem oznaczona jednoznacznie nie tylko co do sumy pieniężnej ale i podstawy.

Uzasadniona podstawa skargi kasacyjnej w zakresie wskazującym na naruszenie przez błędną wykładnię art. 110 pkt 3 u.k.w.h., art. 26 ust. 3, ust. 3a pkt 2, ust. 3c i ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 107 § 1, art. 28 i art. 40 § 1 k.p.a. w zw. z art. 123 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 29 § 1 Ordynacji podatkowej potwierdza trafność zarzutu niewłaściwego zastosowania art. 27c ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji w zw. z art. 29 § 1 ordynacji podatkowej i art. 31 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych.

Naruszenie wskazanych przepisów uzasadnia podstawę kasacyjną określoną art. 398³ § 1 pkt 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. w stopniu skutkującym koniecznością wydania orzeczenia kasatoryjnego (art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego przed Sądem Najwyższym orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

jw

kc